

A pszichológus szerepe a nevelésben

(a konferencia IV. szekciójának előadásairól)

Ebben a szekcióban a büntetésvégrehajtási nevelés egyik jelentős hatótényezőjével, a pszichológus tevékenységével foglalkoztunk. A pszichológusok nem a nevelési szolgálattal egyidőben integrálódtak a büntetésvégrehajtás szervezetébe, hanem később. A bv-pszichológia 20 éves tradíciót vallhat magáénak Magyarországon. A 60-as évek végén jelentkeztek az első „fecskek”, majd a 70-es évek közepére kialakult egy 10–15 fős stabil csapat, amelynek tagjai szívügyüknek tekintették a bv-pszichológia nagy részben gyakorlati, kisebb részben elméleti síkon való művelését. E köré a mag köré szerveződött további státuszok létrejöttével a bv-pszichológusok informális szövetsége, amely a mellékállásban dolgozó kollégákkal ma már az induló csapat kétszerese.

A bv-pszichológusok kezdettől fogva keresték szervezeti helyüket, hiszen ha belegondolunk, a 70-es évek második felétől igen jelentős változások mentek végbe a büntetésvégrehajtás struktúrájában, komoly erőfeszítések történtek az egész rendszer humanizálására, mely megnyilvánult egyrészt az intézményrendszer differenciálásában, másrészt a 79–80-as jogszabályváltozásokban, végül pedig a 80-as évek közepén született hosszú távú nevelés- és munkáltatásfejlesztési koncepciókban. A pszichológusok nem egy kész szervezeti sémába kerültek be világosan megfogalmazott feladatokkal és elvárásokkal, hanem egy változó struktúrában igyekeztek kialakítani saját pozíciójukat és funkcióikat. Több más tényezővel együtt ez az oka annak, hogy a pszichológusok helyzete a büntetésvégrehajtásban ma sem egyértelmű, különféle szerepeket töltenek be különféle hatáskörökkel.

Az eltelt 20 év alatt kiderült, a nemzetközi büntetésvégrehajtási tapasztalatokból is, hogy az idő túlhaladta azt a koncepciót, mely szerint a bv-pszichológia nem önálló diszciplína, csupán a nevelés segédtudománya, vagy ahogy egyesek megfogalmazták, a kriminálpedagógia „szolgálóleánya”. Nagyjából kétféle büntetésvégrehajtási pszichológus-szerep kristályosodott ki: 1. a hagyományos, klasszikus, 2. a treatment, vagy kezelésre, terápiás tevékenységre irányuló. Az első esetben a pszichológus a bv-intézeti stáb tagja, tanácsadóként részt vesz az elítéltekkel kapcsolatos tevékenységek nagy részének megtervezésében és lebonyolításában. Konkrét pszichológusi munkája az ún. krízisintervenció, a konfliktusok rendezése, a pszichés válságba került fogvatartottak állapotának megváltoztatása.

Eleinte ezt a szerepet töltötték be a pszichológusok, csak később, a 78-as tvr. hatályba lépése után nyílt lehetőség a treatment tevékenység gyakorlására. A második esetben a pszichológus a gyógyító-nevelő team tagja, s adott pro-tek-tív terápiás közösségben végzi munkáját, melynek végső célja a fogvatartott reszocializációjának elősegítése. Ezt a fajta pszichológus-szerepet csupán né-

hány gyógyító-nevelő csoportban és a nagyfai Munkaterápiás Alkoholelvonó Intézet egyik-másik osztályán lehet betölteni.

A 80-as évek elején a pszichológusok összhangban a gyógyító-nevelő csoportok célkitűzéseivel, igyekeztek a terápiás szerepkört preferálni munkájukban. Azóta az idő bebizonyította, hogy külső és belső gátló tényezők miatt nem tudott e koncepció kellően realizálódni. A külső tényezők közé sorolhatjuk azt, hogy a pszichológus-szakma elitje – a bv-pszichológusok referenciacsoportja – meglehetősen szkeptikus a börtönkörülmények között végzett pszichoterápia eredményességét illetően. Néhány neves kriminálpszichológus kinyilvánította a doktrínát, hogy börtönben nem végezhető pszichoterápiás kezelés; holott a külföldi (főként az angolszász és skandináv börtönökre vonatkozó) szakirodalom bőséges tárházát nyújtja az eredményes egyéni csoport-pszichoterápiás beavatkozásoknak. Érthető tehát, hogy egyes szaktekintélyek negatív véleménye miatt a bv-pszichológusok egy része elbizonytalanodott tevékenysége hasznosságában.

A másik külső gátló motívum a büntető jogelméletben lezajlott vitához kapcsolódott. A tettarányos büntetés és az ún. treatment ideológia követőinek harcából, a jelek szerint az előbbi került ki győztesen, az utóbbinak jószerével elfogynak a hívei a büntetőjogászok között. Bár a vita alapvetően büntetőjogi kérdéseket érintett és a jogelmélet síkján zajlott; a treatment, a reszocializációs ideológia háttérbe szorulása kedvezőtlenül hatott a bv-intézetekben folyó pszichoterápiás tevékenységekre is.

A belső gátló tényező a főreferátum szerint is a jogi szabályozás inkoherenciájában; dezintegráltságában rejlik. Abban, hogy a magas szintű jogszabályokban megfogalmazott reszocializációs cél az alsóbb szintű részletes szabályozásban nem jelenik meg egyértelműen, illetve teljességgel hiányzik belőle. Rejtett módon más büntetésvégrehajtási célokkal is számolni kell, amelyek zavarva a szervezet működését, azt nem a kívánatos irányba módosítják.

A szekcióülés többször megfogalmazta, hogy a bv-pszichológia önálló tudomány, a bv-pszichológus önálló hatótényező, nem pedig reszocializációs segéderő. Ezzel párhuzamosan a pszichológusok feladatait is át kell fogalmazni, ami természetesen szervezeti változásokat is vonhat maga után. A differenciált büntetésvégrehajtási rezsimék kialakításával szerteágazóvá válik a pszichológusok tevékenysége. A terápiás közösségekben a szakszerűen végzett egyéni és csoportos pszichoterápia szükségszerűen az ő feladatuk. De meg kell erősíteni az intézmény működéséhez szükséges klasszikus tanácsadói funkciót is, megfelelő jogosítványokat adva a pszichológusnak.

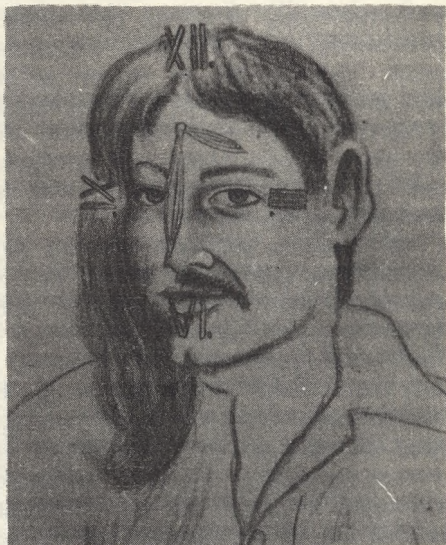
A Büntetésvégrehajtás Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézetének beindulásával fontos szerep jut a pszichológusnak mind az elítéltek elhelyezésénél, mind a javasolt pedagógiai program tartalommal való megtöltésénél. Érdemes az elhangzott öt előadást röviden áttekinteni. Az elsőt *dr. Csetneký László*, a Rendőrtiszti Főiskola főtanára tartotta a pszichológus helyéről és szerepéről az elítéltek nevelésében. Elméleti oldalról igyekezett megvizsgálni a pszichológus-szerep problematikáját úgy, ahogyan az beágyazódik a büntetésvégrehajtás struktúrájába. Elmesélte, hogy a pszichológusok pozíciója – már alkalmazásuk kezdetén – legalább kétfajta igény mentén formálódott. Egyesek túlzott elvárásokkal, mások lebecsülő attitűddel közeledtek hozzájuk. Az előbbiek szinte csodatevőt szerettek volna látni bennük, az utóbbiak viszont érzékeltették, hogy jelenlétük felesleges. Azóta elérkeztünk egy olyan fejlődési állomáshoz, egy olyan pszichológus-pozícióhoz, amely szerintem még mindig

instabil, még mindig valamilyen „köztes” jelzővel írható le. Ez azt jelenti, hogy valahol ő is a stáb tagja, a felügyelet, a hivatásos állomány fizetett embere, és ez akadályozza munkájában, gyengíti az elítéltekkel való szorosabb kommunikáció kialakulását, nehezíti a diagnosztizáló és terápiás tevékenységét.

Létezik egy fő cél, mármint az elítéltek reszocializálása, amely lényegében egy esélyteremtés az elítéltek normális társadalmi visszailleszkedésére. Évéggett kell a bv. összes részegységének összehangolt, tudatos, egymást és a fogvatartottat is segítő munkáját megszervezni. Azt azonban, hogy ezt a fő célt hogyan kell lebontani az egyes részterületekre, hogy mi a konkrét teendője ez ügyben az őrnek, a nevelőnek, a munkáltatónak, nos, ez már nincs egyértelműen kimunkálva. Szeretnék egy példát felhozni a helyzet érzékeltetésére: ismereteseek a belső felügyelet nevelési szolgálatba integrálásának, vagyis nevelői irányítás alá vonásának tapasztalatai. Kissé karikírozva ezeket elmondható, hogy a nevelő azóta sokkal többet őriz, az őr pedig sokkal kevesebbet nevel, mert fogalma sincs arról, hogyan kellene a nevelésbe bekapcsolódnia, emellett szándékai, attitűdjei is mások. Feltételezte, hogy a stáb tagjai eltérő attitűdökkel rendelkeznek, ezt vizsgálatával be is bizonyította, majd rátért a másik alapvető csoport, az elítéltek jellemzésére.

A fogvatartottak többsége igencsak motivált a büntetési idő túlélésében, abban, hogy különösebb baj és sérelem nélkül teljen el a börtönidő. Továbbá igyekeznek berendezkedni a lehető legjobb benti életre, ahogyan tréfásan mondani szoktuk, igyekeznek megszerezni a „napfényes zárkát”, a jól szabott rabruhát, a jól fizető munkahelyeket, a kedvükre való csoportot, és így tovább. Esetleg a szabadságra való felkészülés is eszükbe jut mind prozociális, mind antiszociális értelemben. Ezek a motívumok végül is kétfajta viselkedéstípusban öltenek testet, mindkettő a konformizmus egyik fajtája.

Az első típusnál a formális, a hivatalos célokkal és szándékokkal összecsengő belső motivációról van szó. Az ilyen elítélt képes valamennyi energiáját mozgósítani azon cél érdekében, hogy úgy kerüljön ki, ahogy mi szeretnénk. Az ilyen fogvatartottak konformisták lesznek, méghozzá olyanok, akik nem működnek együtt az informális szervezettel, legfeljebb kifejezett agresszió nyomására. Ezek az elítéltek várhatóan több fegyelmi vétséget fognak elkövetni konformizmusuk mellett is. Hallatják szavukat, időnként összeütköznek velünk és az informális hálózattal egyaránt. Konformizmusuk színesebb, variációdúsabb, megosztottabb mint a másik csoportté, akik inkább az informális hálózathoz hasonulnak, annak a viselkedés-stílusát veszi át, fejlesztik tovább. Ezek az elítéltek többnyire nem követnek el fegyelmi vétségeket, pontosabban nem buknek le tiltott

A szabadságvesztés önmagában is büntetés:
jelzi egy elítélt rajza

tevékenységért. Elbújnak, taktikáznak, kikerülik a szabályok csapdáit. Látnivaló, hogy a kétfajta konformista viselkedés pszichológiai háttere meglehetősen eltér, vagyis egy heterogén populációról van szó.

A nevelés folyamatában a stábnak és az elítélteknek találkozniuk kell, hisz ez a büntetésvégrehajtás feladatából és működéséből szükségszerűen következik. Ha úgy tetszik, ez a két populáció él, dolgozik együtt valamely távoli, megfoghatatlan cél érdekében, és ez nem más, mint a hatékony reszocializáció elősegítése. És mi a következménye ennek a paradox helyzetnek? Az, hogy valószínűleg sikertelen lesz a kezelési beállítottságú – tehát a treatment ideológián alapuló – próbálkozás. Ha nem jön össze az a két embercsoport, amely mint láttuk, nagyon durva élemzés alapján is számos egymásnak ellentmondó és egymást kizáró szándék szerint él, gondolkodik és tevékenykedik, ha csak hazudják az együttműködést, akkor ebből nem lesz, nem lehet eredményes nevelés.

Ez a helyzet rendkívüli módon meghatározza a pszichológus helyét és szerepét a büntetésvégrehajtás szervezetében. Hisz munkája olyan jelzőkkel érzékeltethető, mint a „finom simító” vagy a „végső formázó”, mert olyan könnyen roppanó, tűnékeny változásokat indít el a személyiségben, amelyek credményre csak akkor vezetnek, ha az előzőekben leírt helyzet megváltozik. Elméletileg előállhat egy olyan nevelési alaphelyzet, ahol a treatment pszichológiai és pedagógiai kivizsgáláson alapuló osztályozáson, adekvát csoportok kialakításán, és igazán hatékony foglalkoztatáson nyugszik. Ekkor jöhet a pszichológus és terápiás eszközökkel „simíthat”, azaz tanácsokat adhat szervezeti, nevelésmódszertani stb. kérdések megoldásában. A szerző úgy véli, hogy a pszichológusok tevékenységi körének szélesítése újra reális cél lehet, ha az eddigi tapasztalatok, ismeretek birtokában a munka minőségi mutatói magasabbak lesznek.

A második előadást *Garami Lajos*, a Fiatalkorúak Börtöne és Fogháza pszichológiai laboratóriumának vezetője tartotta Szociális gondozás és reszocializálás címmel. Beszámolójában a szociális munka szükségességére és lehetőségeire kívánta felhívni a figyelmet. Úgy vélte, hogy a szociális munka szempontjai előnyösen befolyásolhatják a reszocializáció módszeréről vallott felfogásunkat. Majd Ferge Zsuzsa és Havas Gábor nyomán röviden vázolta a szociális munka és a szociális munkás feladatait. Eszerint: A szociálpolitika állami feladat, az egyenlőtlenségek csökkentésére; A szociális munka profeszszionista szolgálat, egyrészt az egyén problémáinak megoldására, másrészt a társadalmi struktúra megváltoztatására törekszik. A szociális munkás állami pénzből teljesít személyre szóló szolgálatot. Érdekes megfigyelés, hogy a szociális munka a gazdag országokban egyénekre irányul, és alapvetően pszichológiai és terápiás jellegű. Ugyanakkor a szegény országokban a társadalmi feltételek megváltoztatása a fő célja, mert ezek váltják ki a szociális problémákat. Így itt inkább a szociológiai irányzatok dominálnak.

A szociális munkás az ügyféllel együtt próbálja megkeresni azokat a lehetőségeket, amelyek lehetővé teszik a beilleszkedést, a boldogulást. Ezzel párhuzamosan igyekszik készségeket kialakítani a kliensben, hogy annak nagyobb esélye legyen a társadalmi érvényesülésre. E szemléletmód már ismerős számunkra, hiszen itt már a szociális problémák megoldására a pedagógia és a pszichológia eszköztára kerül bevetésre. Nem véletlen, hogy például Bajorországban a szociális munkásokat képző főiskola ún. szociálpedagógusokat nevel. Hazánkban a szociális munkának még nincsenek hagyományai. Szociál-

politikai rendszerünk széttagolt, munkája eredménytelen. Elsősorban érdemes-
ségeen alapuló segélyezési formákkal operál, bár erre sincs elég pénz. Nagy való-
színűséggel állíthatjuk, hogy a börtönbe kerültek életét a fenti hiányosságok
is befolyásolják. A rossz szociális állapot a börtönben is hátrány.

Az előadó szerint a börtön szociálpolitikai funkciókat is betölt, a neve-
lők egyben szociális munkások is. Legfeljebb nem vizsgáltuk még meg ilyen
szempontból tevékenységüket. A börtön mint szociálpolitikai intézmény
viselkedik, amikor:

1. nagy rendszerekhez hasonlóan működik: élelmet, szállást, egészség-
ügyi ellátást biztosít, oktat, segélyez stb.;

2. problémát okoznak a munkaviszonyhoz kötött jogosultságok, pl. a
társadalombiztosítási ellátás hiánya, a táppénz, a nyugdíj stb.;

3. mint anya- és csecsemővédő lép fel. Egyébként, a civil életben is ez a
leg hagyományosabb területe, bv-körülmények közt szintén;

4. a megváltozott munkaképességűek foglalkoztatása, rehabilitációja sok-
kal inkább jellemzi, mint a civil társadalmat;

5. a gyógyító-nevelő részlegekben mentálhigiénias ellátásban részesülnek
az elítéltek;

6. az eredményes reszocializációs munka során gondoskodik a személyzet
szociális biztonságáról is. E gondoskodás sokáig meghaladta az átlagot, mosta-
nában viszont csökkenő tendenciát mutat;

7. kapcsolatot próbál teremteni a szociálpolitikában érintett többi intéz-
ménnyel, noha ez a rendszerek diszfunkcionális működése miatt nem igazán
hatásos.

A büntetésvégrehajtás tehát totális intézmény jellegéből adódóan látja el
a szociálpolitika funkcióit. Ennek éppúgy vannak előnyei, mint hátrányai.
Előnye, hogy az információáramlás gyors, az intézkedések előkészítése és
végrehajtása szervezett, a rendeletek, utasítások univerzálisak és normatívak,
azaz minden fogvatartottra szinte automatikusan vonatkoznak. Hátránya, hogy
az emberi autonómia kibontakozása és az individuális megoldások keresése
nehézkes. A nevelő mint „szociális munkás” teremti meg a családi kapcsolatok
fenntartásának lehetőségét. Segítséget nyújt, tanácsot ad váláskor, gyermek-
elhelyezési, örökségi ügyekben. Gondoskodik arról, hogy csoportja megfelelő
anyagi ellátásban részesüljön. A szabadulásra való felkészülés során igyekszik
az elítélt számára lakást és munkahelyet szerezni.

Mindezek a feladatok összefonódnak a pedagógiai gyakorlattal, annak
mintegy feltételét és egyben tárgyát is jelentik. Ezen a területen is adódik felad-
at a pszichológus számára. Lásd a mentálhigiénias ellátást, a kliens és a nevelők
alkalmassá tételét az együttműködésre, szociális érzékenységet és cselekvő-
képességet igénylő technikák elterjesztését. A továbblépés több dologtól függ:
a szociálpolitikai rendszer magyarországi kiépülésétől, a munkaviszonyhoz kö-
tött ellátási formák (pl. nyugdíj) érvényesülésétől az elítélteknél is, a személyzet
kiképzettségétől. Zárszóként leszögezte az előadó, hogy a szociális munka
szemléletmódja eredményesen javíthatja a büntetésvégrehajtás eddigi gyakor-
latát.

A harmadik előadást *Takács Péter*, a nevelési osztály főelőadója tartotta
a nevelők és a pszichológusok együttműködéséről. Rövid bevezető után a neve-
lő és a pszichológus konkrét együttműködési területeit emelte ki a nevelés
folyamatából. Az általa fontosnak tartott helyzetek, hatások a következők:
a beosztás, a munkába állítás időszaka; a tervezett egyéni és csoportos foglal-

kozások; az oktatás, a képzés problémái; a jutalmazás, a fenyítés kérdése; a kapcsolattartás támogatása; a kérelmek, panaszok véleményezése és egyéb folyamatok értékelése; a formális és az informális hálózat feltérképezése, valamint működésének befolyásolása; a krízisintervenció módszerei; a szabadulásra való felkészítés; a fiatalok helyzete a gyógyító-nevelő csoportokban.

A befogadás alatt a fogvatartottak jelzéseit a felügyelet, vagy – közvetítésükkel esetleg önállóan – a nevelő észleli. Amennyiben az elítélt reakciója szélsőséges (lásd pl. a nyílt hetero-, illetve autoagressziót), és eredményes kezelését a nevelő pedagógiai repertoárja meghaladja, azonnal be kell vonni a pszichológust, netán az orvost is. A konzultáció segítheti a nevelőt a tüneteket kiváltó okok megállapításában és az egyéni foglalkozás módszereinek kidolgozásában. Az előadó feszegette az információcsere, valamint a titoktartás kérdését is. Egyes pszichológusok, olykor a nevelők is az elítéltek személyes közléseit bizalmasan kezelik, egymás elől is titkolják, hátráltatva így a célirányos kezelést. Úgy érzem, az etikai kódex idevonatkozó szabályát nem sérti, ha az eredményesség érdekében a szakemberek a szükséges mértékig megosztják egymással bizalmas információikat.

Csak néhány helyen van lehetőség arra, hogy a pszichológus munkaalkalmassági vizsgálatot végezzen. Holott tapasztalatai alapján nagy biztonsággal ki tudja szűrni az adott munkára alkalmatlanokat, illetve ajánlani tud megfelelőbb tevékenységi formákat a MÁB számára. A különböző szaktanfolyamokra történő beiskolázások is igénybe vehető a pszichológus. Érdemes volt pl. a szakközépiskolai jelentkezők kiválasztásába is bevonni őket.

Rendkívül fontosak a nevelés folyamatában az egyéni és a csoportos foglalkozások. Vannak intézetek, ahonnan közösen járnak ki kórházakba, közművelődési intézményekbe csoportmódszert tanulni a szakemberek. Másutt főiskolák és más intézmények – esetleg szövetségek – szakemberei járnak be a bvtintézetbe foglalkozásokat tartani. Akad példa arra is, hogy szakmailag magasán képzett és büntetésvégrehajtási gyakorlattal rendelkező pszichológus csoportos foglalkozásaira járnak a nevelő kollégák pedagógiai-metodikai fogások elsajátítása végett.

A fogyelmi eljárást meghatározó szakutasítás 175. szakasza lehetővé teszi a pszichológus bevonását az egészséget, testi épséget károsító fogvatartottak felelősségének megállapításába. Ezzel a lehetőséggel a nevelők és a szolgálatvezetők is élnek, hisz a minősítés szempontjából nem mindegy, hogy a fogvatartott tettével a büntetés végrehajtása alól akarta kivonni magát, vagy valamilyen pszichés probléma tüneti megjelenése volt nála az önkárosító magatartás.

A fogvatartottak kapcsolattartása kiemelt fontosságú a szabadulás utáni beilleszkedés sikere szempontjából. Nemcsak a nevelők véleménye ez, így látják maguk az érdekeltek is. Jogszabály határozza meg a kapcsolattartás formáit, sűrűségét. A 191. szakasz (4) bekezdése a családi kapcsolat rendezése és erősítése érdekében lehetővé teszi a pszichológus számára, hogy ún. családterápiás foglalkozást tartson. Látszólag egyszerű a formális börtönszervezet funkcionáriusainak kiválasztása, de a kudarcként is felfogható beválási problémák sora jelzi e lépés nehézségeit. A jól működő öntevékeny szervezetek tisztviselőinek kiválasztásában általában részt vesz a pszichológus is.

A nevelés folyamatából kiválasztott – talán önállóan nem is elkülöníthető – részek közül a krízisintervencióval kapcsolatos kezelésben szorulhatnak legjobban egymásra a nevelők és a pszichológusok. Ezt a kooperációt az intézetek vezetése is elvárja tőlük, ezzel is segítve együttműködésüket. Az előadó

megítélése szerint a szabadulásra való felkészítésnek a befogadást követő időszakról egészen a szabadulás percéig befolyásoló vezérelvnek kellene lennie. Sajnos a mai gyakorlat nem szabaduláscentrikus, csak a büntetés utolsó időszakát jellemzi az erre való felkészítés. Közismert az a jelenség, hogy a fogvatartott hangulata, pszichés állapota a szabadulást megelőző időszakban feszült, félelemmel terhelt. A pszichológus e probléma megoldásában is sokat tud segíteni a nevelőnek.

A gyógyító-nevelő csoportok működését meghatározó módszertani útmutató rögzíti a pszichológus feladatait. Jelenlétük, hatásuk itt érzékelhető a legpregnansabban, hiszen a terápiás szemlélet kialakításában nekik van a legnagyobb szerepük. A Fiatalkorúak Börtöne és Fogházában pszichológiai laboratórium működik, itt a befogadás után részletes pszichológiai kivizsgálást végeznek, majd összegezve a tapasztalatokat útmutatást nyújtanak a nevelők számára. Befejezésképp az előadó kijelentette, hogy a nevelők és pszichológusok együttműködése, véleménye szerint jó színvonalú.

A negyedik előadást *Mocsai Zoltán*, a Munkaterápiás Alkoholevonó Intézet főmunkatársa tartotta. A pszichológus az alkoholevonó intézetben címmel. A MAI-ban dolgozó pszichológusok tevékenységét három fő csoportra bontotta:

- az intézetszervezésre, az intézményi hatások elemzésére és koordinálására, a terápiás koncepció kiszélesítésére;
- a csoportterápiás lehetőségek megteremtésére;
- a klubterápiák és szabadidő-terápiák megvalósítására, különös tekintettel a rehabilitációra.

A MAI-pszichológusok teamekben dolgoznak a három terápiás osztályon. Itt egyéni és csoportos pszichoterápiát végeznek, míg a kórházi osztályon a beutaltak kivizsgálása a fő feladatuk, és csak melleleg foglalkoznak csoportterápiával. A szociokulturális osztályon dolgozó pszichológus feladata ugyanaz, mint a hagyományos bv-pszichológusé. Az iskolával, a szakkörökkel, a szabadidős tevékenységekkel és az öntevékeny alkoholelles klub munkájával foglalkozik. Összességében, a nagyfai pszichológusok munkája nem tér el jelentősen a bv. pszichológusokétól, bár a treatment tevékenység náluk túlsúlyban van.

Az ötödik előadást *dr. Virág György*, az Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet munkatársa tartotta a pszichológus szerepéről a nyugati országok büntetésvégrehajtásában. Először ismertette a klasszikus bv-iskola és a treatment ideológia híveinek eltérő álláspontját a bv-pszichológiáról, majd részletesen beszélt Finnországban szerzett tapasztalatairól. Megállapította, hogy a finn büntetésvégrehajtási rendszer lényegében a klasszikus elvek alapján működik. Egyetlen kivétel ezen elvek alól a mi szigorított őrizetünkhöz hasonló határozatlan tartamú elzárás intézménye. Ezt az ún. veszélyes visszaesőkről szóló törvény hatálya alá tartozó fogvatartottakkal szemben alkalmazzák. Eltekintve ettől az intézménytől, a finn büntetésvégrehajtás teljes mértékben humánus.

Álláspontjuk szerint úgy kell a büntetését töltő elítélt körülményeit alakítani, hogy azok a lehető legjobban megközelítsék a szabad élet körülményeit, és az ítéletet úgy kell végrehajtani, hogy csupán a szabadság elvesztése legyen a büntetés. Bár a korlátozások mértékét az őrzésbiztonság és a rendfenntartás igényei határozzák meg, törekedni kell az ítélet foganatosításakor arra, hogy az szükségtelenül ne gátolja az elítélt visszailleszkedését a társadalomba. A legtöbb börtönben alkalmaznak pszichológust is. Mivel azonban a büntetés feladatának a szabadságtól való megfosztást tekintik, és nem az elkövető megváltoz-

tatását, a bv-pszichológus feladata meglehetősen korlátozott. Terápiás tevékenységet a krízisintervenció eseti beavatkozásoktól eltekintve nem folytatnak. Diagnosztikai munkájuk főleg az optimális elhelyezést és az esetleges problémák előrejelzését szolgálja.

A pszichológus elsősorban a testület tagja, aki szakmai ismereteivel vagy a személyi állomány munkáját támogatja, vagy az elkövetők életvezetési konfliktusaihoz nyújt megoldást. Észak-Amerikában és a skandináv országokban ettől igen eltérő korrekciós rendszerek működnek. Itt a kezdeményezések széles tárházával találkozunk, a tanulmányi felzárkóztatástól, a szakmai képzésen át a különböző pszichológiai programokig. Ez utóbbiak sem egységesek, a viselkedéslélektanra alapozott rendszerektől a kognitív programokon keresztül a klinikai jellegű, dinamikus próbálkozásokig igen sokféle rezsim ismeretes.

A viselkedéslélektan elvein alapuló amerikai módszerek közül a börtönön belül a token economy (jelképes gazdaság) rendszere méltó az említésre; alapvetően a helyes szociális magatartás kondicionálására törekszik. A *kognitív*, tehát a megismerési, gondolkodási folyamatokra koncentráló *programok* abból indulnak ki, hogy számos elkövetőnél tapasztalható deficit azoknak a kognitív készségeknek a terén, amelyek elsőrendű fontosságúak a proszociális alkalmazkodás szempontjából. Ezért tekintik e készségek fejlesztését a hatékony korrekatív program elengedhetetlen alkotórészének. Végül a *klinikai orientációjú* korrekciós *eljárások* vagy egy pszichoterápiás módszer. (esetleg ennek bizonyos változatai) kizárólagos alkalmazásával működnek, vagy a differenciális kezelés modellje alapján kísérlik meg a rendelkezésre álló terápiás lehetőségek közül az adott személy számára a legmegfelelőbb kiválasztását.

A bv-pszichológus láthatóan igen különböző típusű tevékenységet lát el. A klasszikus elvek alapján működő rendszerekben mint a stáb szuverén tagja egyfajta tanácsadóként működik, akinek fontosságát elismerik, relevanciáját méltányolják. A treatment típusú, vagy legalább is kezelésre, képzésre, korrekcióra orientált rezsimekben viszont a pszichológus, különösen a terapeuta: kulcsfigura. Mivel a büntetésvégrehajtás valamilyen pszichológiai program végrehajtására irányul alapvetően, ezért ennek megtervezésében a pszichológus, a pszichiáter és segítők játsszák a döntő szerepet.

Végül azt is elmondta az előadó, hogy a konkrét büntetésvégrehajtási rendszertől függetlenül a pszichológusnak fontos és önálló szerepet, döntési lehetőségeket meg jogosítványokat biztosítanak, akceptálva véleményét, tiszteletben tartva szakmai álláspontját. Ez meglehetősen logikus, hiszen például a bv-orvos is elsősorban a gyógyítás szempontjait, érdekeit érvényesíti – vagy legalábbis ezt kellene tennie – a bv speciális körülményeihez igazodva. A büntetésvégrehajtási pszichológia önálló diszciplína, abban az értelemben, hogy saját szakmai-etikai szabályai, törvényszerűségei vannak, a bévében tehát akkor érdemes pszichológust foglalkoztatni, ha az ezeket figyelembe véve dolgozhat.

A hatodik előadást *dr. Münnich Iván*, az OKK-i főmunkatársa tartotta a deviáns jelenségek összefüggéséről. Egzakt adatokkal bizonyította, hogy folyamatosan növekszik a többszörösen deviáns személyek száma. Ezek nem kis problémát okoznak a büntetésvégrehajtásnak. Majd a társadalmi beilleszkedés zavarai foglalkozó kutatások kapcsán arról beszélt, hogy miképp indult az utóbbi tíz évben erőteljes fejlődésnek a kriminálpszichológia, és ezzel egyidőben hogyan izmosodott önálló diszciplínává a bv-i pszichológia.

Dr. Boros János